

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike®

VERKSAMHETEN ÅR 2005

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

Biosfärområden finns över hela världen och det är FN-organet Unesco som utser dessa. Ett biosfärområde är ett modellområde där man antar utmaningen att praktiskt visa hur bevarande och utveckling kan kombineras.

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, godkänt av Unesco 2005, omfattar större delen av Kristianstads kommun, från skogen ut i Hanöbukten och med Helgeåns våtmarksområde och staden Kristianstad i centrum.

Omfattning: Större delen av Kristianstads kommun

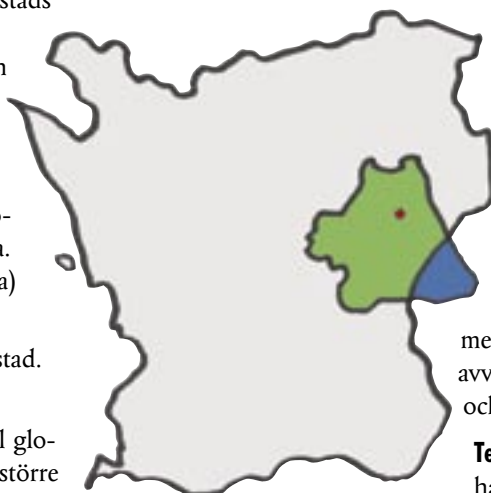
Yta: 104 375 ha totalt. Land- och insjöareal 90 515 ha. Marin areal 13 860 ha. (Hela kommunen, landareal 134 620 ha)

Befolkning: ca 70 000 invånare totalt, varav ca 29 000 i centralorten Kristianstad. (Hela kommunen 76 000 invånare)

Skyddsvärda arter: Här finns ett 20-tal globalt rödlistade arter tex kornknarr och större kärrspindel. Här finns också ett 60-tal EU-listade arter bla tjockskalig målarmussla och sandnejlika. Totalt finns här ca 700 nationellt rödlistade växt- och djurarter vilket är högt jämfört med andra områden i Sverige. Av Skånes rödlistade arter förekommer ca 30% i biosfärområdet.

I våtmarksområdet finns 120-130 regelbundet häckande fågelarter och ca 260 observerade.

Totalt har minst 38 olika fiskarter fångats i områdets sjö- och åsystem, varav 32 arter är sötvattenslekande t ex mal och grönling.

Utvecklingsprojekt: I området bedrivs många olika projekt bl a biogasprojektet med stadsbussarna. I anslutning till våtmarkerna bedrivs verksamheter inom bla ekoturism och att utveckla produkter från strandängarna.

Zoneringen: Det finns inga nya regler eller förordningar bara för att det är ett biosfärområde. Zoneringen skall vara ett redskap för prioritering och till skapande av resurser för att tillsammans med lokalbefolkningen, finansiärer mfl försöka avvärja hot och utveckla värdena i kärnområdena och buffertzoner.

Temaområden: Tio temaområden med stora värden har identifierats i biosfärområdet. Framöver kommer arbetet successivt att omfatta alla dessa temaområden.

Än så länge har arbetet med de tre funktionerna bevarande, utveckling och stöd mest inriktats på våtmarksområdet. Projekt på de sandiga odlingsmarkerna har också påbörjats.

Foto framsida: Marie Grönvold

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike invigdes den 17 september 2005. Biosfärområdets koordinatör Sven-Erik Magnusson hissar biosfärområdets flagga medan Åke Egevad spelar på en kopia av en väktarlur som hittats vid utgrävningen av Lillöborgen.

Året som gått, 2005

Verksamheten i Kristianstads Vattenrike är en dynamisk process och därför är aldrig ett år likt ett annat, men år 2005 var alldeles speciellt på minst två sätt.

För det första var det FN-organet Unescos godkännande av Kristianstads Vattenrike som ett internationellt biosfärområde. Invigningen i september på Lillö var finalen på ett mångårigt arbete, som egentligen startade redan 1989.

Då bestämde sig Kristianstads kommun för att tillsammans med nationella och regionala myndigheter och organisationer satsa resurser för att bevara, restaurera och utnyttja vattnet och dess miljöer i området på ett uthålligt sätt.

För det andra breddade vi nu också konkret våra arbetsinsatser i Biosfärområdet. Under många år har arbetet mest handlat om våtmarkslandskapet, men nu satte vi också fokus på de nationellt och internationellt mycket värdefulla, extensivt brukade sandiga odlingsmarkerna där bla sandstäpp finns.

Alla engagerade

Många har medverkat till att få Kristianstads Vattenrike godkänt som ett biosfärområde. Hade det inte funnits ett så stort lokalt engagemang från bla markägare, arrendatorer, företag, föreningar, organisationer och kommunen hade utnämningen aldrig blivit av.

Alla hade under många år arbetat i biosfärisk anda utan att egentligen vara medvetna om begreppet biosfärområde.

Internationellt koncept

Men varför inte dra nytta av ett internationellt koncept. Alltså gällde det att göra detta arbete tydligt, så att även folk utanför bygden förstod hur många olika goda krafter som fanns och som förvaltade ett unikt natur- och kunskapskapital.

Godkännandet av Biosfärområdet blev en sorts certifiering för alla som arbetade efter dess målsättning. Nu kan man visa att man är verksam i ett biosfärområde och arbetar efter dess principer. Detta skapar ofta intresse och resurser för den egna verksamheten, om man tar vara på möjligheten. Flera företag, institutioner och andra verksamheter har redan fått god draghjälp utifrån genom att de ingår i Biosfärområdets nätverk.

Biosfärområdet

Under året har verksamheter bedrivits i Biosfärområdet inom alla de tre funktioner (bevara, utveckla, stödja) som Unesco-MAB sätter som villkor för biosfärområden runt om i världen. Här i Biosfärområdet finns många olika arbetsmodeller för hur verksamheterna bedrivs.

Det kan vara organisationer, föreningar, företag, institutioner eller Biosfärkontoret som driver dessa, ofta samarbetar flera parter.

Här beskriver vi ett axplock av aktiviteter som utförts av en mängd olika aktörer under 2005.

Projekten med tranor, gäss, lax och sandmarker innehåller komponenter från alla funktionerna. Andra projekt har en tyngdpunkt på en eller två funktioner t ex ekoturismverksamheterna, som är otroligt värdefulla som informationspridare (stödfunktionen) men också viktiga utvecklare av ekoturismföretagande.

Inriktade på att stödja...

Årets verksamheter kring flera av Biosfärområdets växt- och djurarter var inriktade på bevarande och miljöövervakning (stödja) medan flera andra aktiviteter var kopplade till forskning (stödja) och undervisning (stödja) vilka bedrevs av universitet, högskolor och Naturskolan.

Förhoppningsvis börjar det nu bli tydligt för många att i ett biosfärområde är det både naturen och människan som gäller. Biosfärarbetet handlar sällan om att enbart skydda naturen från människan. Det handlar mer om att skydda naturen för människans existens och välbefinnande.

Många gånger är problemet inte att vi brukar och nyttjar naturen utan det sätt vi gör det på.

Sven-Erik Magnusson

Sven-Erik Magnusson
Koordinator/ekomuseichef
Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

Temaområden i Biosfärområdet

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike är ca 3.5 mil långt och 3.5 mil brett och hyser många naturtyper med höga naturvärden. I ansökan till Unesco beskrevs tio av dessa områden med höga naturvärden som "temaområden". Här skall arbetet särskilt inriktas på biosfärområdets tre funktioner bevarande, utveckling och stöd.

Temaområdena gör det tydligt var naturvärden finns i området. På kartan här intill syns Biosfärområdet i snedperspektiv. Den röda linjen visar Biosfärområdets avgränsning. De skogsklädda åsarna och den flacka Kristianstadsslätten med våtmarksområdet och den långsträckt kusten med Hanöbukten syns, liksom också berggrunden.

Värdefulla landskapsavsnitt

De tio temaområdena som är markerade och illustrerade på bilden omfattar olika värdefulla landskapsavsnitt från sluttningsskogarna på Linderödsåsen, via de strömmande vattendragen ut till våtmarksområdet på Kristianstadsslätten och vidare mot de sandiga odlingsmarkerna, dynlandskapet och Hanöbukten. Den tätortsnära naturen fångas upp i ett temaområde, grundvattnet i ett annat.

Spritt i odlingslandskapet från skogsområdena i norr och väster och ut mot havet finns de värdefulla trädmiljöerna med jätteträd och alléer. Råbelövssjön och Balsberget med sin markerade topografi och speciella geologi utgör slutligen ett eget temaområde.

Hittills har arbetet mest inriktats på våtmarksområdet, men under 2005 fördjupades arbetet också med de sandiga odlingsmarkerna. Detta beskrivs med ett reportage på följande uppslag.

Framöver kommer arbetet successivt att omfatta alla temaområden.

Sluttningsskogar på Linderödsåsen

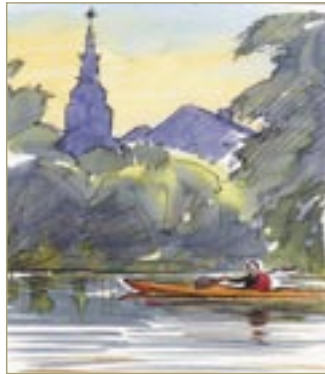

Med utsikt från Vattentornet syns två temaområden med stora värden. "Våtmarksområdet längs Helgeån" och "Staden möter vattnet". Kristianstad som stad har fantastiska möjligheter att erbjuda stora naturupplevelser åt stadens invånare och andra, samtidigt som det ställer krav på en hållbar planering och utveckling av staden så att naturvärdena kan bibehållas.

Våtmarksområdet längs Helgeån

Staden möter vattnet

Värdefulla träd i odlingslandskapet

Balsberget och Räbelövssjön

Vattendrag från Linderödsåsen

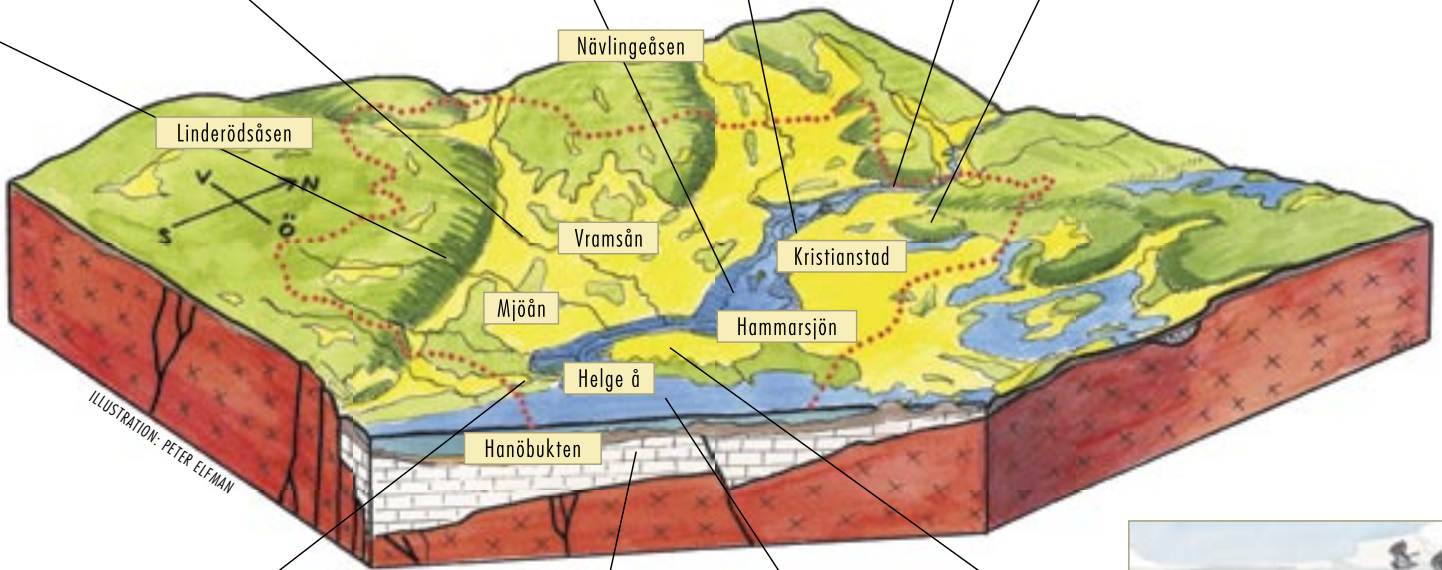

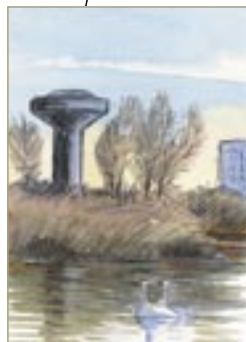
ILLUSTRATION: PETER ELFMAN

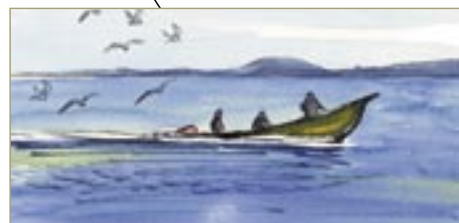
Sandiga odlingsmarker med vandringsäkerbruk

Dynlandskapet längs kusten

Grundvatten

Kustnära delar av Hanöbukten

Åhustraktens sandiga odling

De sandiga odlingsmarkerna i Åhustrakten är en mycket speciell landskapstyp med säreget växt och djurliv. Under sommarhalvåret kan boende och besökare njuta av en tjugig blomsterprakt i det öppna, vidsträckt landskapet och en rad sällsynta insekter trivs på de sandiga markerna. Det finns också goda möjligheter att utveckla användningsområden som bibehåller och förstärker värdena, t.ex. är de sandiga odlingsmarkerna viktiga för friluftsliv och rekreation, vilket också är positivt för folkhälsan och ger en social dimension till naturvården.

Men det finns också en tydlig hotbild i form av efterfrågan på ny mark för bostäder och verksamheter, intensiv odling och igenväxning.

Markernas höga natur- och kulturvärden och de olika intresseområdena gör att de sandiga odlingsmarker lyfts fram som ett prioriterat temaområde att arbeta med inom Biosfärområde Kristianstads Vattenrike.

Nytt utemuseum

– Vi måste bevara och utveckla de stora värdena i den här landskapstypen, säger Carina Wettemark, projektledare och ekolog på Biosfärkontoret. Och det kanske allra viktigaste är att informera för att göra markägare, brukare, boende, turister, tjänstemän och politiker medvetna om markernas höga natur- och kulturvärden.

För att sprida kunskap om de sandiga markerna planeras utemuseum Sännarna vid den gamla militära bunkern väster om golfbanan i Åhus.

– Här anlägger vi också en demonstrationsodling som visar det särpräglade sätt som markerna brukades på ända fram till i mitten av 1900-talet, berättar Carina Wettemark.

"Vandrande åkerbruk"

– De magra, sandiga markerna är en mycket gammal del av kulturlandskapet som historiskt är nära kopplat till strandängarnas våtmarker. Strandängshöet gav vinterfoder till kreaturen som i sin tur gav gödsel till de magra

odlingsmarker i fokus

och sandiga åkrarna intill. En del av markerna var så magra att de endast kunde odlas en gång med fem till tjugo års mellanrum. Däremellan låg de i träda och samlade näring och användes som betesmarker åt djuren.

Det är det "vandrade åkerbruket" som tillsammans med ett torrt och soligt klimat gett upphov till den speciella landskapstypen och förutsättningar för sällsynta växter, fåglar och insekter att etablera sig.

– Vid t ex Ripa sandar, Rinkabyfältet och Lyngsjö har landskapstypen överlevt även om den nu mest används som betesmark. En speciell typ av sandiga odlingsmarker är sandstäpp som förutom ett torrt och soligt klimat kräver kalkrika jordar med återkommande omrörning av marken så att ny sand blottläggs.

Sådd av råg

Runt omkring utemuseum Sånarna kommer en demonstrationsodling att anläggas. En första försöksyta såddes in i höstas med en gammaldags hårdig rågsort. I år kommer rågen att skördas och sedan läggs marken i träda i ett år för att sedan betas fram till år 2012. Sex områden kommer att finnas som ligger i olika faser.

– En annan viktig del av arbetet med temaområdet sandiga odlingsmarker blir att inventera växter, insekter och svampar för att karlägga var de höga värdena finns, framhåller Carina Wettemark.

Biosfärområdet invigt i september

Det var en stor dag på Lillö

lördagen den 17 september när Biosfärområde Kristianstads Vattenrike invigdes.

I ljuvligt sensommarväder strömmade besökare från när och fjärran till Lillö för att vara med när miljöminister Lena Sommestad invigde Biosfärområdet. Dessförinnan hälsade kommunstyrelsens ordförande Heléne Fritzon alla välkomna och Jane Robertson från Unesco överlämnade diplom som visar att Kristianstads Vattenrike nu är med i skaran av nästan 500 biosfärområden i världen.

Till den medeltida stämningen på borggården bidrog Ensemble Mare Balticum, Naturskolan med en klass medeltidsklädda elever samt gycklare och teaterlever från C4 skolan.

I en medeltida paviljong stod en kalligraf och textade kort åt alla som ville ha.

Dagen på Lillö gick i naturens och kulturens tecken

FOTO: MARIE GRÖNVOLD

Många passade på att prova på en safaritur, en flodbåtstur, kajakpaddling eller fiske.

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

Dagen började med att den nya utställningen "Livet på Lillö" i borgens norra hörntorn invigdes av fd museichef Thorsten Andersson. I utställningen speglas det vardagliga livet på Lillö med kopior av utgrävningsfynd tillsammans med målade figurer och texter.

Den glada invigningsdagen i september var uppstarten för arbetet i Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, men samtidigt avslutningen på ett intensivt arbete som biosfärkandidat. Ansökningshandlingen lämnades över till Miljödepartementet på regeringskansliet den 17 januari för beredning inom flera departement.

Under våren fick vi bistå med information till vissa myndigheter som inte tidigare fått dragningar, t ex Vägverket.

I mars tillstyrkte Regeringen ansökan och uppdrog åt Svenska Unesco Rådet att överlämna den till Unesco i Paris. Så den 29 juni kom det glada beskedet från Unesco att Kristianstads Vattenrike var godkänt som biosfärområde.

Januari-April 2005

Örnar

Årets örnräkning i Fågelklubbens regi ägde rum den 8 januari i mildt väder. Ett 30-tal platser bemannades och när dagen var slut hade drygt 50 örnar räknats in. Några veckor senare var det Örndag i Tosteberga hamn. Över 100 personer sökte sig dit för att njuta av örnarna.

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

Naturens bästa i Vattenriket

Den 26 januari blev Skånes två första arrangemang godkända enligt Naturens Bästa, kvalitetsmärket för ansvarsfull ekoturism.

Det var Safariturer med Landskapet JO (bilden) och Flodbåtens turer som blev ekoturismärkta. Med tiden kan Biosfärområdet utvecklas till en ekoturistisk destination med dessa två entreprenörer som föregångare.

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

Tranor

Tranvåren kom igång sent och den starka ostliga vinden gjorde att många tranor flyttade västligare än vanligt. Maxantalet som räknades in vid Fågelklubbens räkningar var 2250 övernattande tranor den 1 april. Många besökare kom till Utemuseum Pulken för att njuta av tranorna. Matningen vid Yngsjö fungerade mycket bra under 14 dagar. Fyra färgmärkta tranor lästes av under våren, bland annat en tysk trana.

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

Millennium studien och BBC

Under mars månad kom rapporten från den stora FN stödda studien Millennium Ecosystem Assessment, där Kristianstads Vattenrike varit en av två svenska delstudier. Rapporten lyfter fram människans behov av fungerande ekosystem och Kristianstads Vattenrike beskrivs som ett område med en ansvarsfull förvaltning av ekosystemen. TV kanalen BBC skickade ett filmteam till Vattenriket för att intervjua lantbrukare och forskare om processerna i Kristianstads Vattenrike.

Maj-Augusti 2005

Gullstånds och sjönajas

Under sommaren inventerades vattenväxten sjönajas (*Najas flexilis*) i Biosfärområdet. Det är en liten anonym vattenväxt som 1996 upptäcktes i Hammarsjön. Arten är starkt hotad i Sverige och inventeringen syftade till att ta fram ett åtgärdsprogram för Naturvårdsverket för arten.

Vid inventeringen återfanns ett tiotal små exemplar av sjönajas på en lokal i sjön. Ytterligare kartläggning av arten behövs enligt förslaget till åtgärdsprogram.

Den årliga inventeringen av gullstånds (*Senecio paludosus*) genomfördes i början av augusti. En utvärdering visade att det långvariga högvattnet år 2002 kan vara en förklaring till den svaga blomningen sedan dess.

År 2005 hade gullståndslokaler återhämtat sig något visar inventeringen.

FOTO: BIOSFÄRKNOTORET

FOTO: PATRIK OLOFSSON/N

Laxutsättning

Under mitten av 1900 talet försvann laxen ifrån våra vattendrag men nu är vattenkvaliteten återigen så god att laxen trivs igen.

I ett brett samarbete mellan Nedre Helgeåns fiskerivårdsområde, Köpings fiskerivårdsområdesförening, Länsstyrelsen i Skåne län m fl sattes 40 000 lax-yngel ut i Vramsån i mitten av maj. Målsättningen är att få en självreproducerande laxstam i vatten-systemet.

FOTO: BIOSFÄRKNOTORET

Naturskolan fick NIP-bidrag till Uteklassrum

Mitt i sommaren fick Naturskolan besked om att de beviljats medel från Naturvårdsverkets s.k NIP-medel för naturvårds insatser i kommuner.

I och med detta påbörjade Naturskolan ett tre-årigt projekt för att utveckla fem nya Uteklassrum i Kristianstads Vattenrike.

Vramsån på bilden är ett av dessa ställen som kommer att få pedagogiskt material framtaget för att underlätta för lärare och elever att använda miljön som Uteklassrum.

FOTO: BIOSFÄRKNOTORET

Städernas miljö

I juni kom ett 20-tal forskare från hela världen på besök till Vattenriket. Detta var som en del i en större konferens "Life in Urban Landscapes" som hölls i Göteborg. I Vattenriket fick forskarna se hur vi kombinerar bevarande och utveckling i ett ur-bant biosfärområde i Kristianstad.

September-December 2005

Invigning med strandängskött

I samband med invigningen av Biosfärområdet i september (se sid 4-5) introducerades också varumärket Strandängskött. På initiativ av fyra strandängsbönder och djurhållare marknadsförs köttet från djuren som gör naturvårdsnytta på strandängarna och säljs i en lokal stormarknad i Kristianstad.

Ett gott exempel i dubbel bemärkelse på utmaningen att bevara och utveckla i Biosfärområdet.

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

Maskiner kommer till nytta

I oktober sattes plogen i marken vid Sännarna och råg såddes in som ett första steg i demonstrationsodlingen (se sid 6-7).

Någon vecka senare i oktober visades att Biosfärområdet kan fungera som modellområde för något så konkret som maskinvisning. I Naturreservatet Näsby fält hade Länsstyrelsen bjudit in intresserade till att inspireras av stubbfräsar, buskryckare och andra naturvårds maskiner.

FOTO: BIOSFÄRKONTORET

Vattenrikebok

Precis lagom till julhandeln kom den första stora boken om Kristianstads Vattenrike ut. Boken kom till som ett samarbete mellan huvudförfattaren Patrik Olofsson, naturfotograf och skribent, Biosfärkontoret och Naturskyddsföreningen i Skåne som gav ut boken som årsbok.

Boken fick ett fantastiskt mottagande lokalt och innan året var slut hade mer än 2 000 exemplar sålts.

Kontakta oss på Biosfärkontoret!

Sven-Erik Magnusson, koordinator, tel 044-13 64 80, sven-erik.magnusson@kristianstad.se

Karin Magntorn, informationssekreterare, tel 044-13 64 83, karin.magntorn@kristianstad.se

Läs mer om Kristianstads Vattenrike – naturen, besöksplatserna, Biosfärområdet: www.vattenriket.kristianstad.se

Postadress. Biosfärkontoret, Kristianstads kommun, 291 80 Kristianstad